

Recension

Holm, Lisa, 2025: Sex artiklar om skönlitterär prosa. Med förslag till vidare läsning. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A 88.) 202 s. Lund: Lunds universitet. ISSN 0347-8971, ISBN 978-91-89874-98-5.

»En mycket liten kvist på det stora humanistiska forskningsträdet är den litterära stilistiken, som kan definieras som språkvetenskaplig analys av skönlitterär text.» Så inleder Lisa Holm (s. 95) ett av sina bidrag i boken *Sex artiklar om skönlitterär prosa*, i vilken hon har samlat uppsatser som hon under perioden 2007–2022 har publicerat i sådant som festskrifter, konferensvolymmer och antologier. Vad gäller forskningen om svenskan kan det inte förnekas att det ligger en del i detta. Även om den litterära stilistiken alltid funnits med som en del av det man sysslat med inom ämnet nordiska språk, så kan den inte sägas ha utgjort någon huvudfåra. Denna tidskrift bär syn för sägen: I sin översikt över *Språk och stil/Nysvenska studier* under perioden 1901–1975 redogör Olle Josephson för att *Språk och stil* från början hade som ambition att vara ett organ för just litterär stilistik, men att andra inriktningar kom att ta överhanden. Josephson sammanfattar (1989 s. 93): »Att följa NsSt [Nysvenska studier] genom åren blir därför till viss del att följa ett alternativt forskningsprogram. Det är ett program som lider nederlag.» Ser vi till vårt ämnes 1900-talshistoria var det också i mångt och mycket junggrammatiskt präglad forskning inom språkhistoria och dialektologi som dominerade och den textforskning som skedde var snarare inriktad mot filologiska editioner än mot litterär stilistik. Även mer närliggande decenniers textforskning har ofta uppmärksammat andra slags texter än de litterära, såsom brukstexter och sakprosa. De teoretiska infallsvinklarna har likaså haft annat fokus: textlingvistiska och diskursanalytiska studier har vanligen syftat till att svara på andra frågor än sådana som aktualiseras av litterär tolkning.

Att den litterära stilistiken inte haft en mer framträdande roll kan förvåna. Som Holm påpekar (s. 95) innehåller skönlitterära texter »det mest genomtänkta och redigerade språk som finns» och när dessa texter når sin läsare har den språkliga formen »slipats mer än nästan allt annat språkbruk». Hur sådana texter ser ut och fungerar är självfallet språkvetenskapligt relevant och intressant. Om man till det lägger att den skönlitterära prosan betraktas som viktig både från ett individuellt och ett samhälleligt perspektiv, blir den litterära stilistikens marginalisering än mer påfallande. För skönlitteraturen erbjuder ju mycket: avkoppling, underhållning, insikter och kunskaper för att nämna några saker som har framhållits i debatten om vikten av att läsa böcker. Läsning, inte minst av skönlitteratur, brukar också ses som en central faktor för barns språkutveckling, och läsning av skönlitteratur är nog det som många sätter högst om man ska rangordna olika sorters lektyr. Talande är att den skönlitterära pappersboken

<https://doi.org/XXXXXXXXXX>

Språk och stil: Tidskrift för svensk språkforskning, NF 36, 2026. ISSN: 1101-1165 E-ISSN: 2002-4010

2 Recension

förefaller ha en speciell ställning även i dagens mycket skärmdominerade skollänslandskap. I Linnea Wenells nyligen publicerade avhandling *Det digitaliserade svenskämnet?* (2025) sägs angående icke-digital läsning i skolan (s. 197): »Den skönlitterära boken tycks hållas som en tradition att värna och är ett ämnesinnehåll som inte förefaller vara lika kompatibelt med digital mediering som annat ämnesinnehåll.» Skönlitteraturens vikt accentueras än mer av att den är en av de mest centrala och uppmärksammade kulturarenorna i vårt samhälle, och exempelvis recenseras i en utsträckning som kommer få andra texter till del. Likaså framhålls ofta en livaktig litteraturscen som en avgörande faktor när ett visst språks ställning ska värnas eller förbättras. Exempelvis kan i minoritetsspråksperspektiv skönlitteratur på det egna språket ses som en central sak att utveckla och stödja, bland annat för att andra erfarenheter än majoritetssamhällets ska kunna uttryckas och för att andra röster än de som vanligen hörs ska kunna höras.

De sex artiklar som har samlats i volymen har lite olika inriktning, men de är ändå tämligen väl sammanhållna tematiskt och delvis också materialmässigt. I den första behandlas perspektiv i Kerstin Ekmans trilogi *Vargskinnet*, bestående av romanerna *Guds barmhärtighet* (1999), *Sista rompan* (2002) och *Skraplotter* (2003). Utgångspunkten är Staffan Hellbergs arbeten om perspektivmarkörer i skönlitterärt språk (Hellberg 1984, 1996, 2005, Hellberg & Rossholm 2005). Holm visar hur analysen av en komplex växling mellan perspektiv, bland annat genom att huvudpersonen samtidigt är både en allvetande berättare och en av romanens karaktärer med de till denna roll begränsade kunskaperna till buds, ger insikter i en viktig aspekt av hur den litterära texten fungerar.

Bidrag nummer två behandlar presens och preteritum i skönlitterärt berättande. Fyra typer urskiljs: första person preteritum, tredje person preteritum, första person presens och tredje person presens. Holm visar tydligt hur alla dessa ger olika karaktär åt texten: exempelvis skapar första person preteritum intrycket av något självupplevt och autentiskt men även distanserat, medan första person presens skildrar något »här och nu» där läsaren kommer mycket nära men ändå står utanför.

Rytmen i romanprosa är ämnet för artikel tre. Materialet utgörs av inledningarna till tio samtida svenska romaner. Med hjälp av variablerna grafisk meningslängd, längd för grafiska fraser och andel fullständiga meningar samt en del uppgifter om skilleteckensbruk etableras en grupp författare (Jonas Jonasson, Stieg Larsson och Henning Mankell) vars stil Holm beskriver som »neutral romanprosa» och från vilken de andra studerade författarna (Marjaneh Bakhtiari, Kerstin Ekman, Beate Grimsrud, Jens Lapidus, Sara Stridsberg, Amanda Svensson och Helena Thorfinn) skiljer ut sig (och även inbördes varierar påtagligt). Den olikartade karaktären hos texterna exemplifieras väl, och det framstår som tydligt att metoden fångar centrala dimensioner i texterna. Hur själva räknandet gått till redovisas också påfallande utförligt och konkret, till hjälp för den som vill arbeta i Holms efterföljd.

I artikel fyra studeras samma tio romaner som i artikel tre, men här är det lexikala frågor som behandlas. Från kvantitativ textanalys välkända mått som ordlängd, nominalkvot, lexikal densitet (andel innehållsord) och ordvariation mått som OVIX har beräknats, och även den kanske lite mindre vanliga variabeln andelen unika inne-

hållsord (i en inbördes jämförelse med de övriga författarna i materialet). Utfallet blir att flera tydliga grupper låter sig urskiljas, och på liknande sätt som i artikel tre visas med hjälp av illustrativa exempel att dessa grupper också har olika karaktär. Holm konkluderar (s. 90): »De skillnader som syns i siffrorna känns också påtagligt i texterna – som en stilupplevelse.» Som läsare håller man utan tvekan med.

Det femte bidraget avviker lite från de övriga. Det har en mer populärvetenskaplig framtoning och innehåller dels en plädering för den litterära stilistikens värde (en mycket övertygande sådan måste sägas; det är ingen slump att de båda citat från Holm som jag inledningsvis anförde är hämtade från denna del), och dels en illustration, utgående från den forskning som redovisats i artikel tre och fyra, av hur olika kvantitativa mått kan användas i en stilanalys och vilka textegenskaper som då fångas.

Artikel sex bär titeln »Bland Kurtar och Skymtar». I denna redovisas en undersökning av dels fundament, dels subjekt där Henrik Mankells *Den orolige mannen* (2009), med Kurt Wallander som välkänd centralgestalt, används som kontrast till Kerstin Ekmans *Urminnes tecken* (2000), där den möjligen något mindre namnkunnige Skymt har en huvudroll. Utan att i detalj gå in på resultaten kan sägas att det är uppenbart att undersökningen av fundamenten och subjekten fångar centrala skillnader mellan vad som benämns som en »neutral kriminalromansprosa» (s. 114) hos Mankell och en förtätad och mer markerad stil i Ekmans magiska romanvärld. Bara som ett exempel kan anföras att undersökningen av subjekt visar att Ekman arbetar med »en utökad animatetsskala» (s. 115) där djur och de mytiska väsen som kallas »de andra» genom namngivning och val av pronomen behandlas på ett sätt som skiljer sig från traditionell realism.

Som nämnts har artiklarna ursprungligen publicerats i sådant som festskrifter, konferensvolymen och antologier. Sådana kanaler medför utrymmesmässiga begränsningar. De båda kortaste artiklarna i samlingen är på cirka 10 sidor och den längsta på strax över 20. Därför finns det förstås mycket som på olika vis skulle kunna vidareutvecklas och fördjupas, och Holm är också tydlig med att det är något hon önskar att boken ska kunna inspirera till. Det gäller tämligen självklart empirin som kan breddas på många olika sätt; det som nu låtit sig göras har mer karaktären av punktnedslag. Mer principiellt viktigt är metodiska aspekter. De variabler som Holm använt är av ganska traditionell och handfast art (såsom meningslängd, ordlängd och nominalkvot) och hon tillämpar inga särskilt avancerade statistiska metoder utan nöjer sig i allt väsentligt med ganska basal frekvensräkning och liknande. Hennes artiklar visar tydligt att sådant i kombination med en tolkande läsning kan ge intressanta resultat. Men man kan ändå inte låta bli att fundera på hur ett kvantitativt arbetssätt kunde utvecklas vidare med andra typer av mått och med en mer elaborerad statistisk analys. Inte minst skapas ju här nya möjligheter av den snabba utvecklingen inom sådant som datorlingvistik och korpuslingvistik, liksom inom IT generellt.

Också teoretiskt infinner sig frågor att arbeta vidare med. Någon stilteori har det förstås inte funnits utrymmesmässiga möjligheter att ta upp i de bidrag som ingår i boken, men för ett fortsatt arbete på området är detta självfallet viktigt. Vad är stil och hur kan den bäst fångas? Holm svarar själv nej på frågan om man kan räkna fram en stil och framhåller att det är »innehållet i symbios med formen som skapar en stil»

(s. 104) men att räknandet »hjälpes en att navigera rätt när man försöker dra slutsatser om det myller av mentala representationer som en bra text kan förmedla» (ibid.). Det förefaller alltså vara »mentala representationer» det ytterst handlar om. Hur ska vi förstå kopplingen mellan dessa och det som syns (och kan räknas) i själva texten? Det skulle man gärna läsa lite mer om.

I sammanhanget kan också nämnas ett begrepp som har en rätt framträdande roll i Holms resonemang, nämligen det hon benämner »neutral romanprosa». Resonemanget är att texter som är skrivna på ett annat sätt än denna normalprosa just genom denna skillnad har en speciell stilistisk prägel. Intuitivt förefaller detta högst rimligt, och uppfattningen att stil ska förstås som ett relationellt begrepp är ju inte ny (se exempelvis kapitel 16 i Nils-Erik Enkvists *Stilforskning och stilteori* från 1973, där tanken om »stilen som differential» har en framträdande roll och där stilen blir »en skillnad»). Men helt okomplicerad är utgångspunkten inte. Vad är egentligen denna neutrala romanprosa och varför är den att betrakta som något slags omarkerad norm? Vad innebär det att den är omarkerad? Holm talar på ett ställe (s. 14) om den som »en stil som är osynlig för den vanliga läsaren». Kan en stil vara osynlig? Holm är själv mycket medveten om dessa komplikationer: »Det måste erkännas att jag känner mig en smula ute på hal is när jag använder etiketten *neutral romanprosa*» (s. 14); »Mitt tänkande om neutral och icke-neutral romanprosa är inte färdigt» (s. 15). Jag hoppas att hon får möjlighet att arbeta vidare med detta både intressanta och givande problemkomplex.

Bokens andra och avslutande del har i volymens titel givits beskrivningen »Förslag till vidare läsning». Det känns som en väl anspråkslös karaktäristik. För vad som bjuds är en både omfattande (50 sidor lång) och ingående översikt över »studier som fokuserar på den moderna skönlitterära prosan» (s. 130). Utöver en inledande del om mer grundläggande litteratur innehåller den en tematiskt ordnad genomgång av olika arbeten inom skilda delområden inom fältet. Det är en mycket värdefull sammanställning dels eftersom den täcker in så många publikationer och dels eftersom den genom den tematiserade framställningen strukturerar fältet på ett konstruktivt vis. Denna forskningsöversikt bör kunna vara till stor nytta för alla som framöver vill arbeta med svensk litterär stilistik.

Enligt baksidestexten är Lisa Holms förhoppning med boken att den »ska kunna öka intresset för forskningen kring den mest sinnrika, värdefulla och vidunderliga svenska prosan». Det är lätt att instämma i den önskan. Och man får därför hoppas att boken finner sina läsare, för den har goda möjligheter att lyckas med detta. Här får den som vill syssla med litterär stilistik som framgått både bra exempel på hur man kan arbeta och en utmärkt översikt över relevant forskning. Att det mer konkreta analysförfarandet i flera av artiklarna tydliggörs ovanligt ingående bidrar också till att boken har goda möjligheter att tjäna som grund för vidare studier. Den ofta personliga tonen i framställningen, inte sällan med ett tydligt tilltal till läsaren, gör det också lätt att smittas av Lisa Holms uppenbara engagemang för sitt ämne.

Litteratur

- Ekman, Kerstin, 1999: Guds barmhärtighet. Stockholm: Bonniers.
- Ekman, Kerstin, 2000: Urminnes tecken. Stockholm: Bonniers.
- Ekman, Kerstin, 2002: Sista rompan. Stockholm: Bonniers.
- Ekman, Kerstin, 2003: Skraplotter. Stockholm: Bonniers.
- Enkvist, Nils-Erik, 1973: Stilforskning och stilteori. Lund: CWK Gleerup Bokförlag.
- Hellberg, Staffan, 1984: Satsens subjekt och textens. I: Nysvenska studier 64. S. 29–82.
- Hellberg, Staffan, 1996: Berättarperspektiv i vanliga romaner. Exemplet *Den heder-värde mördaren* av Jan Guillou. I: Olle Josephson (red.): Stilstudier. Språkvetareskrifter skönlitterär stilistik. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 27.) Uppsala: Hallgren & Fallgren. S. 30–45.
- Hellberg, Staffan, 2005: Perspektiv och genrekonventioner: I: Staffan Hellberg & Göran Rossholm (red.): Att anlägga perspektiv. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion. S. 140–144.
- Hellberg, Staffan & Rossholm, Göran (red.), 2005: Att anlägga perspektiv. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Josephson, Olle, 1989: Från Ruben G:son Berg till Svenskans beskrivning. Språk och stil och Nysvenska studier 1901–1975. I: Nysvenska studier 69. S. 91–116.
- Mankell, Henning, 2009: Den orolige mannen. Stockholm: Leopard förlag.
- Wenell, Linnea, 2025: Det digitaliserade svenskämnet? Digitalism och digital teknologi i utbildningspolicy och i svenskämnespraktiker på högstadiet. (Studia philologiae Scandinavicae Upsaliensia 31.) Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Björn Melander

© 2026 Författaren/författarna

Denna artikel publiceras med öppen tillgång under villkoren i
Creative Commons Erkännande-licensen ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/))